

Dr. Vehbetu Zuhejli

Arsyeshmëria e teksteve

XV

Pjesë e shkëputur nga “Usuli fikhu islam”

Autori:

Dr. Vehbetu Zuhejli

Përktheu:

Dr. Musli Vërbani

Titulli:

Arsyeshmëria e teksteve

Korrektura:

Burim Bunjaku

Të drejtën e ribotimit e rezervon autori

Arsyeshmëria e teksteve

Për këtë temë ekziston mospajtimi i dijetarëve të kelamit në njërën anë, po ashtu ekziston edhe mospajtimi në mes të fukahave të ixhtihadit në anën tjetër. Për këtë arsye, të parën do ta sqaroj shkurtazi, ndërsa të dytën gjerësisht.

E para: Drejtimi i mutekeliminëve për analitikën e veprave të Allahut, e prej tyre edhe ligjet e tij.

Për këtë çështje në shkencën e kelamit kanë dhënë mendime të ndryshme, si: *Është arsye e panjohur e cila rezulton ligjësimin e ligjit e cila pasqyron për objektivin e Ligjvënësit në ligjësim.*

Mospajtimi bashkohet në pikën se, të gjithë pajtohen se prej atyre ligjësimëve rezulton dobia.

Mospajtimi i tyre përkufizohet në atë se, ato interesa a kanë ndikuar apo nuk kanë ndikuar te Ligjvënësi që t'i ligjësoj ato ligje:

Esharijtë e mohojnë faktin se kanë ndikuar, sepse sipas tyre ligjet arsyetohen për dobi për shkak të respektit dhe mirësisë dhe Zoti nuk ka për obligim asgjë.

Muëtezilët: Deklarohen pro ndikimit për t'u ligjësuar dhe se veprimet e Allahut duhet arsyetuar dhe ligjësimi i atyre veprimeve është i bazuar në parimin e tyre dhe veprimi i mirësisë është obligim dhe përmirësim nga Allahu i Lartmadhëruar.

Maturidijtë, shprehen sikurse fukahatë, thonë se kanë ndikuar, por jo domosdoshmërisht, por se ato i japin kuptimin se ato dobi, për të cilat është bërë ligjësimi, po mos të kishin qenë ato dobi, nuk do të kishin qenë ato ligje. Zoti i Lartmadhëruar ka dashur që të realizohet dobia e robërve me atë

çka ka dashur të realizohet dobia e robërve me atë çka ligjëson, por si respektim, vlerësim dhe bamirësi ndaj robërve, e disa prej atyre arsyeve na janë paraqitur, ndërsa disa prej tyre janë të fshehura për ne, por jo se kjo është dosmosdoshmëri siç mendojnë muëtezilët. Ky mendim është më i drejtë dhe nuk është i ekzagjeruar.¹

Të gjithë janë pajtuar për arsyeshmërinë e kijasit. Këtu ekziston çështje tjetër e mospajtimit.

E dyta: Drejtimit e dijetarëve të usulit sa i përket arsyeshmërisë së teksteve.

Papajtueshmëria ka të bëjë në arsyen e cila është bazë themelore e kijasit, në kuptimin e atributit i cili e bën ligjin për të cilin paramendohet urtësia dhe i cili kur të ligjësohet ligji, tek ai rezulton dobia e pikësnyuar ose e kemi ditur arsyen e cila i jep kuptimin me të cilën ka të bëjë ligji i tekstit.² Duke e ditur se drejtimi i shumicës absolute të dijetarëve është i mendimit se: *ligjet e Allahut të Lartmadhëruar janë të ndërtuara mbi bazën e sigurimit të ligjit për dobinë e robërve*. Sa i përket asaj se baza e teksteve është arsyeshmëria dhe jo vetëm adhurimi, dijetarët e usulit kanë dhënë mendime të ndryshme dhe janë ndarë në katër drejtime.³

E para: Drejtimi i disa dijetarëve të usulit, e prej tyre dhahirijtë.

Esenciale është paarsyeshmëria deri sa të paraqitet argumenti i arsyeshmërisë sepse teksti obligon ligjin me formulimin e tij dhe jo me arsyeshmërinë e tij pasi që arsyeshmëritë e sheriatit nuk janë prej tregueshmërive të tekstit dhe me arsyeshmëri bartet ligji prej formulimit të arsyeshmëria apo të konceptit ligjor, si f.v., transformimi prej fjalës në kuptim të plotë në fjalë alegorike. Kjo bëhet vetëm se me argument. Kuptimi i hadithit: **“Kokërr për kokërr, e ngjashme me të ngjashme,**

ndërsa teprica është kamatë.” tregon ndalimin e kamatës në blerjen e kokrrës me kokërr, kështu me arsyetim aprovohet ligji i saj. Sipas mendimit të Hanefijëve, p.sh., shitblerja në masë të njëjtë e llojit të njëjtë pa marrë parasysh kokërr apo diçka tjetër.

E dyta: Disa dijetarë tjerë të usulit, të cilët e deklarojnë të kundërtën e mendimit të parë.

Esenciale në tekste, arsyeshmëria me çdo atribut të vlefshëm i cili i bashkëngjitet ligjit, deri sa të gjendet ndonjë pengesë sepse argumentet e sheriatit kanë treguar argumentin e kijasit pa përjashtim në mes të tekstit prej tekstit, kështu që baza është arsyeshmëria sepse nuk mund të vjen deri te kijasi deri sa të mësohet koncepti i cili është i vlefshëm si arsyetim prej tekstit.

Dhe atëherë kur të bëhet arsyeshmëria bazë dhe nuk mund të bëhet arsyeshmëria e të gjitha attributeve përpos të dërgohet te parandalimi dhe ndalimi i kijasit sepse nuk ka arsyeshmëri për disa attribute e në disa jo, për shkak të paditurisë dhe moslejimi i favorizimit të një çështjeje pa pasur favorizues, bëhen që të gjitha atributet të vlefshme si arsyeshmëri. Kjo do të thotë se secili atribut është i vlefshëm që të jetë arsyeshmëri. Kjo do të thotë se secili atribut është i vlefshëm që të jetë arsyeshmëri, përpos nëse paraqitet ndonjë pengesë, si f.v., diçka që bie ndesh me tekstin ose ixhmain ose që kundërshtohet me atributet.

Njësoj sikurse transmetimi i hadithit kur hadithi të jetë argument dhe të vepruarit me të është gabim, hadithi nuk mund të fuqizohet deri sa ta transmetojnë transmetuesit, bashkimi i transmetuesit me transmetimin për secilin hadith arsyetues dhe transmetim arrin nivelin e argumentimit për shkak të saktësisë dhe nuk anashkalohet përpos nëse paraqitet ndonjë pengesë, si f.v., bie në kundërshtim me argumentin e prerë të tekstit ose ixhmait ose paraqitjes së mëkatimit të madh të transmetuesit.

E treta: Drejtimi i shumicës absolute të dijetarëve të usulit, e në mesin e tyre Shafijjtë dhe disa Hanefijjtë.

Esenciale në tekste është arsyetimi me atributin ose natyrshmëria e saj arsyetuese, mirëpo patjetër se duhet të ketë argument i cili e dallon atributin i cili është arsye në mesin e të gjitha attributeve të cilat ndërlidhen me ligjin.

Argumentimi i tyre:

Nuk mund të bëhet arsyetimi me të gjitha atributet, siç u sqarua te drejtimi i dytë dhe as me secilin prej tyre sepse disa attribute janë të mangët dhe shpijnë te pengimi i kijasit, disa janë të fuqishëm dhe duhet të transferohen te dega, kështu që arsyeshmëria bëhet obligative me disa attribute (dhe në disa tjera jo).

Po ashtu, janë pajtuar sehabet, se arsyeshmëria e ligjit është një pjesë (jo e tëra), kjo në bazë të argumentimit se ato nuk janë në pajtueshmëri në çështje degëzore (sekondare), për shkak se nuk janë dakorduar për arsyen (e ligjit). Atëherë patjetër duhet të dallohet (saktësohet) dhe të sqarohet.

Drejtimi i katërt: Mendimi të cilin e favorizojnë Hanefijjtë.

Esenciale në tekste është arsyetimi, përpos nëse në tekst ka ndonjë pengesë (të arsyetimit) si f.v., tekstet të cilat përcaktohen në adhurime dhe në vepra penale, mirëpo siç deklarojnë shumica absolute e dijetarëve, patjetër se duhet të ketë argument i cili e dallon (saktëson) atributin ndikues ndaj attributeve tjera. Po ashtu, para ligjësimit me arsyeshmëri, patjetër duhet të saktësohet atributi ndikues për të pasur si argument se teksti i cili përpilohet prej arsyeshmërisë është arsyetuar në përgjithësi dhe nuk është përkufizuar në atë arsyetim por mund të transferohet, që do të thotë mund ta transferoj ligjin e tij te një ligj tjetër, si f.v., ligji i aprovuar (prishja e

abdesit) *çdo gjë e cila del nga dy organe intime* ka kaluar në pjesën nën *kërthizë* sipas ixhmait. Kështu që pas kësaj lejohet argumentimi me arsyeshmëri të atributit, me të cilin atribut është vendos argumenti si arsye sepse baza është në tekste dhe pse ai atribut është arsyetimi, vetëm se ne i kemi gjetur nga tekstet të cilat nuk kanë arsyeshmëri, për të cilën çështje janë pajtuar të gjithë (se nuk kanë tekstet arsyeshmëri) dhe është e mundur që ai tekst të përcaktohet nga ai grumbull atributesh dhe nuk është e drejtë të bazohemi në atë bazë dhe t’ia bashkëngjisim asaj, pasi që kjo është vetëm mundësi alternative, sepse aspekti i jashtëm i situatës (çështja e arsyeshmërisë së teksteve) përdoret si argument për shtyrje dhe jo për bashkëngjitje, saktësisht sikurse te ligji i istis’habit sepse te istis’habi pasi që përcillet nga aspekti i jashtëm lejohet si argument për të shtyrë (mënjanuar) dhe jo për të tërhequr, siç është rasti me jetën e të pagjeturit (të humburit), pasi që e vështrojmë nëpërmjet rrugës së istis’habit e bën atë rast argument për të shtyrë (ligjin) dhe jo për aprovimin e dispozitës (për realizimin e dispozitës për shpërndarjen e pasurisë) dhe pasuria e tij nuk trashëgohet, nuk meriton të jetë shkak i realizimit të trashëgimisë. Poqëse i vdes i afërti (i të pagjeturit), i pagjeturi nuk trashëgon, për shkak se mund të jetë i vdekur.

Shembull: Ndalesa e kamatës e cila është e ligjësuar: “**...ari me ari, argjendi me argjend... shitblerje e menjëhershme.**”, nuk mjafton që të thuhet se bazë në tekste është arsyetimi, mirëpo patjetër duhet të silllet argument i cili duhet të jetë bazë e arsyeshmërisë. Argument i arsyeshmërisë: ***Përfshirja e tekstit në ligj quhet përcaktimi i këmbimit të mallrave kamatore për t’u realizuar ngjashmëria apo barazimi mes tyre, e cila rezulton nga thënia e pejgamberit s.a.v.s.: “dorë në dorë”, kështu pra qëllimi prej saj është përcaktimi, ku dora (pagesa kesh) është mjete përcaktues si sinjalizim dhe si paraqitje e arsyeshmërisë, sikurse, teksti përmban ligjin tjetër e ai është obligueshmëria e barazimit e cila rezulton prej thënies së pejgamberit s.a.v.s. “e njëjta me të njëjtën.”***

Ne e kemi kuptuar natyrën e këtij teksti si arsyeshmëri nëpërmjet kalimit të arsyes prej bazës te dega, që do të thotë se koncepti i saj është përcaktimi i arsyeshmërisë jo nga baza sepse kushtëzimi i përcaktimit të njërit prej mallrave në çdo shitblerje të rëndomtë për t’u përjashtuar shitblerja e borxhit me borxh, sepse pejgamberi s.a.v.s. ka ndaluar shitblerjen “e të njëjtën peshë me të njëjtën peshë”⁴ sepse shumta e të hollave (e cila paguhet

në dorë) është specifike e kamatës (e cila paguhet në të ardhmen) ose shitblerja konkrete është më e mirë se borxhi edhe pse shitblerja është e menjëhershme ashtu që të dy kontraktuesit të mos bien në dyshim se kanë vepruar me kamatë (pagesë shtesë) e cila është kamatë e pastër. Nuk lejohet shitblerja e elbit konkret me grurin jokonkret dhe as shitblerjen e borxhit me borxh e cila është shtesë me shtesë e llojit të kamatës pasi që Muhamedi a.s. ka thënë: **“Pa dyshim se kamatë llogaritet në shtesë.”**⁵

Po ashtu, Shafiijtë e kanë kushtëzuar këmbimin e mallrave në një vend (në vendin e kontratës) me llojin e shitblerjes së ushqimit me ushqim, nëse ushqimet janë të njëjta apo të ndryshme, për të realizuar çështjen e përcaktimit (identifikimit).

Të gjithë janë pajtuar për kushtëzimin e përcaktimit (identifikimin) të këmbimit të mallrave si në rastin e mallrave të njëjtë po ashtu edhe të mallrave të ndryshëm që të plotësohet kushti i përcaktimit.

Është bërë obligative përcaktimi i mallit nëpërmjet rrugës së obligueshmërisë së pranim-dorëzimit në vendin e ngjarjes, sepse malli i porositur gjithmonë mund të jetë borxh, ndërsa malli (jo i porositur) në të shumtën e rasteve është dërhem, ose dinarë (monedha), dhe kjo nuk përcaktohet ndryshe përpos me pranim-dorëzim. Ndërsa kushtëzimi i pranim-dorëzimit në mallin (pasuri) e prodhimit të porositur bëhet me qëllim që me të të arrihet përcaktimi dhe të mos dallohen kontraktuesit prej një borxhi në borxh tjetër.

Atë që e cekëm më lartë është bërë që të dihet përcaktimi i të **“kuptuarës”** nga hadithi i kamatës. Kështu që është transferuar prej ligjit bazë në ligj degëzor sepse nuk do të kishte kuptim ndryshe përpos se të gjendet ligji i tekstit në ligjin e patekstualizuar dhe të mospërkufizimit vetëm me tekst.

Kur të konfirmohet (ekzistimi i arsytimit në fushën në të cilën nuk ka tekst) dhe gjykojmë në përcaktim (të çështjes), atëherë vërtetohet se tekst është hadithi i kamatës dhe arsytimi është se nuk bartet dispozita bazë në dispozitën degëzore, pa arsyeshmërinë e bazës dhe për këtë ekziston pajtueshmëria e të gjithëve.

Dhe kur të vërtetohet se domosdoshmërisht është transferuar dispozita e përcaktuar, atëherë domosdoshmërisht vërtetohet edhe transferimi i

dispozitës së ngjashme të të gjitha mallrat të cilat peshohen (maten në vagë) sepse qëllimi është në kushtëzimin e përcaktimit dhe barazimin në artikujt kamator, e ai pikësynim është ekuivalenca (barazimi) në mes të dy kontratave, të cilat mund të shpijnë deri te realizimi i kamatës, bile kamata shtesë mund të realizohet më lehtë se kamata e shumëfishuar sepse shtesa përmban në vete realizimin e shtesës, pra të pjesës shtesë dhe kamata e shumëfishtë bazohet në “dyshimin e shtesës”. **Ajo çka është e sigurt ka prioritet ndaj asaj e cila është e dyshimtë.**

Programi i arsyetimit në Kur'an dhe sunet

Zoti i Lartmadhëruar ka ligjësuar ligje për qëllime madhështore të cilat i sigurojnë njerëzve dobi dhe interes dhe ua mënjanojnë dëmin dhe ka sqaruar se duhet larguar nga veprat të cilat janë të dëmshme dhe ka kërkuar që të veprohen veprat prej të cilave ka dobi.

Në këtë vjen kundërpërgjigjja e dy grupeve, ata të cilët e mohojnë arsyeshmërinë në thelb dhe ata të cilët e pranojnë, mirëpo janë përkufizuar në atributet e qarta.

Metodat e arsyeshmërisë në Kur'anin fisnik⁶ janë të lloj-llojshme dhe janë aq shumë saqë njeriu lodhet duke i dëgjuar (numëruar).

a. Ndonjëherë shihet se e përmend atributin në të cilin është ligjësuar ligji dhe dëgjuesi e kupton se ai ligj sillet me atë atribut kudo që të gjendet ai ligj, shembull:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ

“Vjedhësit dhe vjedhëses prejani duart, si shpagim i veprës që bën, (kjo masë është) dënim nga All-llahu.” (El-Maide : 38)

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ

“(dispozitë obliguese është që) Laviren dhe lavirin t’i rrihni, secilit prej tyre me nga njëqind të rëna.” (En-Nurë : 2)

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ

“Kur të jeni në udhëtim e sipër, nuk është mëkat për ju të shkurtoni namazin.” (En-Nisa : 101)

إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا

“O ju që besuat, vërtetë idhujtarët janë të ndyrë, andaj pas këtij viti të mos i afrohen më xhamisë së shenjtë.” (Et-Tevbe : 28)

b. Ndonjëherë e përmend ligjin me shkakun e tij:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا

“Atyre që po sulmohen me luftë, u është dhënë leje të luftojnë, për shkak se u është bërë padrejtë.” (El-Haxh : 39)

فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ

“Dhe për shkak të mizorisë së tyre, që ishin jahudi, dhe për shkak se penguan shumë nga rruga e All-llahut, Ne ua ndaluam (ua bëmë haram) disa (lloje ushqimesh) të mira që u ishin të lejuara.” (En-Nisa : 160)

مِّنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ
فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ
جَمِيعًا

“Për këtë (shkak të atij krimi) Ne u shpallëm (ligji) beni israilëve se kush mbyti një njeri (pa të drejtë), pa pas mbytur ai ndonjë tjetër dhe pa pas bërë ai ndonjë shkatërrim në tokë, atëherë (krimi i tij) është si t'i kishte mbytur gjithë njerëzit. E kush e ngjall (bëhet shkak që të jetë ai

gjallë) është si t'i kishte ngjallur (shpëtuar) të gjithë njerëzit. Atyre (beni israilve) u erdhën të dërguarit Tanë me argumente, mandej edhe pas këtij (vendimi) shumë prej tyre e teprojnë (kalojnë kufijtë në mbytje) në këtë tokë. (El-Maide : 32)

Ndonjëherë urdhëron për diçka dhe e barazon me atributin e tij se është më e pastër dhe më e çiltër, si f.v.,

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ۖ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ

“Thuaju besimtarëve të ndalin shikimet (prej haramit), të ruajnë pjesët e turpshme të trupit të tyre se kjo është më e pastër për ta. All-llahu është i njohur hollësisht për atë që bëjnë ata.”(En-Nurë : 30)

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ۖ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ ۚ

“E kur kërkonit prej tyre (grave të Pejgamberit) ndonjë send, atë kërkojeni pas perdes, kjo është më e pastër për zemrat tuaja dhe të tyre.” (El-Ahzab : 53)

وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ازْجِعُوا فَارْجِعُوا

“e nëse u thuhet kthehuni, ju pra kthehuni.” (En-Nurë : 28)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا
وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ۚ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ

“O ju që besuat, mos hyni në shtëpi të huaja pa kërkuar leje dhe pa përshëndetur njerëzit e saj. Kjo është më mirë për ju në mënyrë që të merrni mësim.” (En-Nurë : 27)

c. Ndonjëherë e përmend ligjin duke e arsyetuar me shkronjat arsyetuese:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ
اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ

“(Ajo pronë) U takon muhaxhirëve të varfër, të cilët u dëbuan prej shtëpive të tyre dhe prej pasurisë së tyre, duke kërkuar mirësinë dhe kënaqësinë e All-llahut, dhe që ndihmojnë All-llahun dhe të dërguarin e Tij, të tillët janë ata të sinqertit.” (El-Hashr : 8)

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ ۚ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ
وَاتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ
أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

“Dhe rrini në shtëpitë tuaja e mos shfaqni bukurinë tuaj si shfaqej në injorancën e hershme, faleni namazin, jepeni zekatin dhe respektojeni All-llahun dhe të dërguarin e Tij. All-llahu ka për qëllim që nga ju o familje e shtëpisë (se Pejgamberit) të largojë ndyrësinë e mëkateve dhe t’ju pastrojë deri në skaj.” (El-Ahzab : 33)

وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ۖ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ

“dhe njëkohësisht lutu për ta, se lutja jote është qetësim për ta. All-llahu dëgjon dhe sheh.” (Et-Tevbe : 103)

وَلَا تُطِيعْ كُلَّ حَلَّافٍ مِّمَّهِينَ ﴿١٠﴾ هَمَّازٍ مَّشَاءٍ بِنَمِيمٍ ﴿١١﴾ مَّنَاعٍ لِلْخَيْرِ
مُعْتَدٍ أُنْثِيمٍ ﴿١٢﴾ عِثْلٌ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿١٣﴾ أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ﴿١٤﴾

“Mos e respekto askënd që betohet shumë dhe është i poshtër! Që është përgojues e bart fjalë ndër njerëz. Shumë koprrac ndaj rrugës së mbarë, i pafrenueshëm, mëkatar, që është shumë i vrazhdë, më në fund edhe kopil (nuk i dihet baba). (Mos e respekto) Vetëm pse ka pasuri e djem!” (El-Kalem : 10-14)

d. Në shumë vende, Kur’ani fisnik urdhëron për diçka duke e treguar dobinë e tij, ose ndalon diçka duke sqaruar se po të veprohet është e dëmshme, si f.v.:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ
وَعَدُوَّكُمْ

“E ju përgatituni me sa të keni mundësi force, (mjete luftarake e kuaj të caktuar për betejë kundër atyre (që tradhtojnë) e me të, (me përgatitje) ta frikësoni armikun e All-llahut, armikun tuaj.” (El-Enfal : 60)

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ

“Ju mos ua shani ata (zota) që u luten (idhujtarët) pos All-llahut, e (si hakmarrje) të fyejnë All-llahun nga armiqësia, duke mos ditur (për madhërinë e Tij)” (El-En’am : 108)

إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ
فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ
الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ ۖ فَهَلْ
أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

“O ju që besuat, s’ka dyshim se vera, bixhozi, idhujt dhe hedhja e shigjetës (për fall) janë vepra të ndyta nga shejtani. Pra, largohuni prej tyre që të jeni të shpëtuar. Shejtani nuk dëshiron tjetër, përveç se nëpërmjet verës dhe bixhozit të hedh armiqësi mes jush, t’ju pengojë nga të përmendurit Zotit dhe t’ju largojë nga namazi. Pra, a po i jepni fund (alkoolit e bixhozit)?” (El-Maide : 90, 91)

Po ashtu, suneti i pejgamberit, detyra e të cilit është sqarimi i ligjeve të Kur’anit:

لُتَّبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ

“që t’u shpjegosh njerëzve atë që u është shpallur atyre.” (En-Nahl : 44)

Suneti ka treguar shumë arsyetime kur ka sqaruar Kur'anin dhe për arsyet dhe shkaqet të cilat i kanë sjellë ato ligje dhe për t'i bërë të kapshme përmendjen, që njerëzit të nxitojnë që t'i zbatojnë.⁷

a. **Në adhurime** – Sqarime të qarta për qëllimet e tyre dhe se kërkohet të përmbahen me urtësi dhe drejtësi, me lehtësi dhe me butësi. Pejgamberi s.a.v.s. i ka thënë Abdullah ibn Amrit i cili e tepronte në adhurim duke agjëruar ditën dhe duke u falur natën dhe e pyet: A nuk jam lajmëruar se ti falesh natën dhe agjëron ditën? - Po ashtu veproj, i thotë. *Atëherë nëse t'i vepron ashtu, do të lodhen sytë e ty dhe do ta mundosh veten tënde, ndërsa ti ke obligime për veten tënde, pra agjëro dhe mos agjëro, falu por edhe flejë e pusho.*⁸

Muadhi i cili vonohej shumë në namazin e tij, i thotë: *O ju njerëz, ju keni nevoja për shpejtim, dhe kush bëhet imam le të fal sa më lehtë sepse në mesin e tyre ka të sëmurë, të dobët dhe nevojtarë.*⁹

Kur në ditën e tretë nuk shkoi në faljen e namazit të teravive, Muhamedi s.a.v.s. u tha sehavebe: *Unë i kam vërejtur veprimet e juaja, asgjë nuk më ka penguar të vij në namaz me ju përpos se u frikova se mos po bëhej obligim për ju.*¹⁰

Sa i përket testamentit, pejgamberi s.a.v.s. këtë ligj ia ka treguar Sead bin Vekasit, i cili dëshironte të linte testament dy të tretat e pasurisë pasi që kishte shumë pasuri dhe nuk e trashëgonte vetëm se një vajzë: *Një të tretën lëre testament, sepse edhe një e treta është shumë (mjafton). Më mirë është që trashëgimtarët t'i lësh të pasur se sa t'i lësh të varfër, duke kërkuar prej njerëzve. Çdo pasuri që e shpenzon për të fituar kënaqësinë e Allahut, për atë do të shpërblehesh, saqë edhe veprën të cilën e bën me bashkëshorten (do të shpërblehesh).*¹¹

Sa i përket lëmoshës, pejgamberi s.a.v.s. i ka thënë një njeriu i cili e kishte marrë një pjesë ari sa madhësia e vezës: *Ka prej jush që e jep tërë pasurinë, pastaj bëhet barrë për njerëzit.*¹²

Sa i përket hyrjes në shtëpi, peygamberi s.a.v.s. ka sqaruar urtësinë apo arsyen për të. Me rëndësi është të kuptuarit e urtësisë. Atij i cili ka dashur që të kuptoj jashtë mureve të shtëpisë së Muhamedit a.s.: ***Pa kurrfarë dyshimi, kërkimi i lejes është bërë për shkak të shikimit.***¹³

Ata të cilët kanë menduar në barazimin e “Luktas” dhe devesë së humbur, peygamberi s.a.v.s. e ka sqaruar dallimin:

Për “Luktan” ka thënë: **Ushqeje dhe mirëmbaje, shfrytëzoje një vit të plotë, nëse vjen pronari, ktheja pronarit të saj**, duke e sqaruar se nuk ka nevojë të merret, sepse nuk ekziston frika e shkatërrimit dhe humbjes së saj, pasi që ajo ka mundësi të shkojë në kullosa dhe në burime të ujit, ajo nuk ka nevojë që të ruhet.

Për devenë e humbur ka thënë: **Çka është e jotja është edhe e saj, ajo pi ujë dhe ushqehet dhe lëre të lirë deri sa ajo të takohet me pronarin e saj.**

Sa i përket bagëtisë pa pronar, peygamberi s.a.v.s. ka thënë: ***Ajo bagëti ose është e jotja, ose e vëllait tënd ose e ujkut.***¹⁴ E ka lejuar që të merret bagëtia e humbur, por jo në mënyrë absolute, sepse i ka lënë tri alternativa, njëra prej tyre është t’i ruaj për pronarin e saj, kurse e ka ndaluar të merret deveja e humbur.

Sa i përket menstruacionit, peygamberi s.a.v.s. ia ka sqaruar Fatimes, bijës së Ebi Habijshit, të cilës i ndërpritej gjakderdhja, asaj ia ka sqaruar dallimin në mes të gjakut të menstruacionit dhe gjakut i cili nuk është prej menstruacionit. **Ai është “uruk” dhe nuk është menstruacion**¹⁵ dhe në atë kohë është e pastër, ajo falet gjatë asaj periode dhe nuk falet në kohën e menstruacionit.

Peygamberi s.a.v.s. është përgjigjur edhe për fryrjen e maces duke thënë se uji (ena) është i pastër dhe e ka treguar arsyen e pastërtisë, kur ka thënë: ***Nuk është e papastër sepse ato sillen rreth juve dhe rreth e rrotull juve.***¹⁶

Sa i përket pastërtisë së haxhiut i cili vdes gjatë ihramit (duke kryer haxhin) peygamberi s.a.v.s. u ka thënë shokëve të tij: ***Mos e parfumoni***

sepse ai në ditën e kijametit do të ringjallet duke kënduar lutjen: Lebejkellahume Lebbejk.¹⁷

Kështu pra, e ka sqaruar arsye se pse nuk duhet pastruar dhe parfumuar, e ajo arsye është se ai do të ringjallet me ihram, duke kryer lutjen: Lebejk-Allahume Lebbejk.

Kur është pyetur pejgamberi s.a.v.s. për lëngun e hurmës, ka thënë: ***Hurma është e mirë dhe lëngu i saj është i pastër.***¹⁸ Që do të thotë se uji nuk bëhet i papastër me atë çka nuk ja ndryshon bazën ujit dhe mbetet i pastër.

Pejgamberi s.a.v.s. e ka shpjeguar arsyen e ndalesës së konservimit (mbylljes) të mishit të kurbaneve më shumë se tri ditë: ***Unë ju kam ndaluar për delegacionet që do të vinin, tani hani, jepni sadaka dhe përgatituni, ose me fjalë tjera: Unë e kam bërë (atë ndalesë) për shkak të delegacioneve.***¹⁹

b. Shumicën e çështjeve të cilat i përmend pejgamberi s.a.v.s., e tregon arsyen dhe urtësinë e cila rezulton dobi të kësaj bote dhe botës tjetër.

Shembull: Hadithi i Ibni Mesudit: ***O ju të rinj! Kush nga ju ka mundësi fizike dhe materiale për t'u martuar, le të martohet, sepse kjo është më e dobishme për shikimin dhe për trupin, e ai i cili nuk ka mundësi, atëherë le të agjëroj.***²⁰ Shkak i lejimit të martesës është ruajtja e shikimit dhe trupit për të mos rënë në mëkat, për të cilat Allahu në shumë ajete ka urdhëruar që të ruhen.

Shembull tjetër: Ka ndaluar të bëhet bashkimi në martesë i gruas me hallën e saj, apo me gruan dhe tezen e saj. Pejgamberi s.a.v.s. ka thënë: ***Nëse ju e veproni një gjë të tillë, do t'i ndërpritni marrëdhëniet farefisnore.***²¹ Ngjashëm me këtë është edhe hadithi i cili ndalon blerjen e sendit të cilin është duke e blerë vëllai dhe fejesën me të fejuarën e vëllait. Arsyeja është nënçmimi i të parit.

Pejgamberi s.a.v.s. ka sqaruar ndalesën e namazit kur lind dielli apo perëndon sepse dielli lind dhe perëndon në mes të dy brirëve të shejtanit.²²

Pejgamberi s.a.v.s. ka nxitur që të shihet i fejuari me të fejuarën, kur ka thënë: **Shikoje atë, sepse kjo ndikon që të mos pendoheni pastaj,**²³ që do të thotë më mirë, më prioritare dhe më e përshtatshme është të shihet e fejuara.

c. Pejgamberi s.a.v.s. i jep përparësi largimit të dëmit ndaj sjelljes së dobisë, kur i krahason ato, si p.sh., hadithi: **(Oj Aishe) Po mos të ishte populli yt në fazën fillestare të islamit, Qaben do ta ndërtoja mbi themelet e Ibrahimit.**²⁴

Shembull tjetër: **Po mos ta ndjeja se do ta vështirësoja gjendjen e umetit tim, do ta vonoja namazin e jacisë deri në pjesën e tretë të natës dhe do t'i urdhëroja për përdorimin e misvakut para çdo namazi.**²⁵

Pra, e ka sqaruar se shkak (arsye) i pengesës është që të mos vështirësohet gjendja.

Po ashtu kemi rastin e hadithit të cilin e transmeton Muslimi dhe Ahmedi nga Xhabiri r.a. me ngjarjen e njeriut i cili ka thënë:

O i dërguar i Allahut, vepro drejtë.

Umeri r.a. i thotë Muhamedit a.s.: O i dërguar i Allahut, më lejo ta mbys këtë hipokrit.

Muhamedi a.s. i thotë: Zoti na ruajt nga një veprim i tillë, sepse njerëzit do të thonë se Muhamedi i mbyt shokët e tij. Dëmi i eliminimit (*ekzekutimit*) është më i madh se sa dëmi që të mos mbytej. Interesi i afrimit është më i madh se interesi me vrasje.

Shembull tjetër, hadithin të cilin e ka regjistruar Taberaniju,²⁶ prej hadithit të Ibadetu bin Samedit kur ka zbritur ajeti i gurëzimit, peygamberi s.a.v.s. ka thënë: **Allahu u ka bërë atyre zgjidhje... (hadithë).**

Njerëzit i kanë thënë Sead bin Ibadetun: O Ebu Thabit, kanë zbritur ligjet e përcaktuara, çka mendon, nëse e sheh gruan tënde me një burrë, si do të kishte vepruar?

Ai përgjigjet: Do ta kisha mbytur, sepse po të shkoja me i tubua katër dëshmitarë, këtë nuk do të kisha mundur ta realizoja, sepse do të bëhej vonë dhe pastaj unë do të shkoja dhe do të thosha, e kam parë filanin. Atëherë do të më ndëshkonin me shkopinj dhe nuk do të më pranohej dëshmia. Kjo çështje iu tregua peygamberit s.a.v.s. dhe për këtë shkak ka thënë: Do të kishte mjaftuar mbytja, por prapëseprapë ka thënë: ***Po mos të isha frikësuar se një veprim të tillë do ta pasonte edhe i dehuri e edhe xheloz.***²⁷

Peygamberi s.a.v.s. nuk e ka treguar qartë lejimin e vrasjes, por në një transmetim tjetër, e ka ndaluar vrasjen për një rast të tillë, këtë e ka bërë nga frika që të mos ngatërrohet çështja dhe që të mos shtohen vrasjet me të drejtë dhe pa të drejtë.

Ndonjëherë sehabet e kanë kundërshtuar peygamberin s.a.v.s. për çështje të dunjasë, çështje të cilat i sjellin dëm muslimanëve, ndërsa Muhamedi a.s. e ka miratuar.

Ebi Jealij el Musaliji në musnedin e tij transmeton se peygamberi s.a.v.s. e ka dërguar Ebu Bekri Sidikin që të lajmëron se kush thotë La ilahe il-lallah do të hyn në xhenet. Umeri e dëgjon dhe e kundërshton duke thënë: Atëherë do të neglizhojnë. E Muhamedi a.s. ia pranoi atë mendim dhe nuk e mohoi, pasi që e ka vërejtur se nga ai mendim ka interes.

Ka shumë rrugë të cilat tregojnë që sheriatu islam angazhohet për sigurimin e interesave dhe largimin e dëmeve.

Deklarim për disa përjashtime nga ligjet e përgjithshme

Prej këtyre përjashtimeve, janë hadithet të cilat kanë të bëjë për dy vendet e shenjta, për Mekën dhe Medinen:

Tregon Ebu Hurejre: Kur Zoti i Lartmadhëruar ia mundësoi ta çliroj Mekën, është ngritur në këmbë, e ka falënderuar Allahun, pastaj ka vazhduar duke thënë: ***Zoti i Lartmadhëruar e ka ndaluar elefantin për ta shkatërruar Mekën, ndërsa ia ka nënshtuar të dërguarit të Tij dhe besimtarëve. E vërteta është se më është lejuar vetëm për një moment (për një pjesë të ditës) pastaj e ka ndaluar në të (luftën) deri në ditën e kijametit, që as të mos priten drunjtë, as të mos gjuhet dhe të mos shkulen bimët, përpos në domosdoshmëri.***

Është ngritur Abasi dhe i ka thënë: Përpos drunjve të llojit “**hidhr**” sepse ato na nevojiten për shtëpitë dhe varret tona.

Pejgamberi s.a.v.s. ka thënë: **Përpos të llojit “hidhr”.**²⁸

Sa i përket Medines, pejgamberi s.a.v.s. ka thënë: **Medineja është e shenjtë prej Airit deri në Thevr. Mos të shkulen pemët, mos të gjuhen kafshët dhe nuk lejohet të priten drunjtë, përpos nëse ndokush kullot bagëtinë e vet.**²⁹ Ka bërë përjashtim për kullosa në rast nevoje, për shkak se Medineja ka pasur shumë drunj dhe pemë, ndërsa në Meke nuk ka pasur.

Përfundim – Pa dyshim se suneti është i përmbushur me arsyetime ashtu siç është edhe Kur’ani, gjë që është si kundërpërgjigje ndaj mohuesve, siç janë dhahirijtë dhe si kundërpërgjigje ndaj atyre të cilët përkufizohen vetëm në atributet e përpikta duke mos shikuar urtësinë dhe interesat. Arsyetimet janë dukuri e përgjithshme në ligjet e ligjësimit, gjë që tregon se ligjet e sheriatit nuk merren vetëm nga ana e jashtme e teksteve, por merren nga ajo çka përmbajnë edhe kuptimet, edhe atributet të cilat analizohen prej tyre.

Sa i përket çështjes së ndryshimit të dispozitave në bazë të ndryshimit të interesave, kjo i përket pejgamberit s.a.v.s. si imam i muslimanëve dhe atyre të cilët vijnë pas tij me dispozita.

Fusnotat:

1. “Tealilil ahkam”, 97, prof. Muhamed Mustafa Shelebij.
2. “Keshful esrarë”.
3. “Keshful esrarë”.
- “Et-Telvijh alet-Tevdijh”.
- “Fevatihu Rahmutë”.
- “Usulus-Sarhasij”.
- “Sherhul udadil muhtesar el muntehij”.
- “El muvafekatë”.
4. Transmeton Darukutniju nga Ibni Amri dhe Taberiu nga Rafië bin Hudejxhi. Është i dobët.
5. Transmeton Buhariu dhe Muslimi nga Usamete bin Zejdi.
6. “Tealilil ahkam”, 14-21, prof. Shelebiu.
7. “Tealilil ahkam”, 23-42, prof. Shelebiu.
8. Transmeton Buhariu. Pjesa “hexheat” - dobësohet dhe zbehet shikimi nga pagjumësia. Pjesa “tefehet” – dobësohet dhe lodhet.
9. Transmeton Buhariu nga Muadhi.
10. Transmeton Ebu Davudi në Sunen nga Aishja r.a. Transmeton Tahaviu: Edhe po të isha me ju, nuk do ta falja me ju. O ju njerëz, faluni në shtëpitë tuaja sepse namazi më i mirë është në shtëpi tuaja përpos namazeve farze.
11. Transmeton Maliku në Muvetaë nga Seadi.
12. Transmeton Ibni Hazmi në librin “Mehali” nga Xhabir bin Abdullahi r.a.
13. Transmeton Buhariu.
14. Transmeton Buhariu nga Zejd bin Halid el Xhuheni. Tahaviu e interpreton kështu: Ti e merr dhe e ruan për vëllain tënd, ose ta lësh të lirë e pastaj e hanë ujku, ose e gjen pronari i saj dhe e merr. (“Sherhu meanil athar”, 2/275).
15. Transmeton Buhariu.
16. Transmetojnë pesë koleksionistët (Ahmedi dhe autorët e pesë suneneve). Bejhekiu dhe Tahaviu nga Kebshete bint Keabi bin Maliku, gruaja e Ibn Ebi Katades. (“Nejlul Evtarë”, 1/35).
17. Transmeton Buhariu dhe Muslimi.

18. E ka regjistruar Ebu Davudi dhe Tirmidhiu nga Abdullah Ibn Mes'udi. ("Xhamiul usulë", 3/21).
19. Transmetimi i parë i Tahavijut. Transmetimin e dytë Muslimi. Po ashtu transmetojnë edhe autorët e suneneve nga Aishja r.a.
20. Transmeton Buhariu.
21. Transmetojnë shumicë autorësh, përpos Buhariut dhe Ibni Maxhes nga Enesi. Kuptimi i hadithit është se, dielli është i rrethuar me shejtanë dhe presin atat ëcilët bëjnë sexhde kur të lind dhe kur të perëndon. ("Nejlul evtar", 1/308).
22. Transmeton Buhariu nga Bekr bin Abdullah el-Mezeniji në tregimin kur Mugijrete bin Shuëbete dëshironte të martohej me një grua.
23. Transmeton Buhariu dhe Muslimi nga Aishja r.a.
24. E ka regjistruar Tirmidhiu nga Zejd bin Halidi. Transmeton Ebu Davudi me tekst tjetër.
25. "Fet'hul Bari", 12/154.
26. Transmeton Ebu Davudi nga Ebi Hurejre.
27. Mutefikun alejhi në mes të Ahmedit dhe të dy shejhëve nga Aliu r.a.
Transmeton Ahmedi dhe Ebi Davudi nga Aliu r.a. ("Nejlul Evtarë", 5/30).

Përmbajtja:

E para: Drejtimi i mutekeliminëve për analitikën e veprave të Allahut, e prej tyre edhe ligjet e tij.	3
E dyta: Drejtimet e dijetarëve të usulit sa i përket arsyeshmërisë së teksteve.	4
E para: Drejtimi i disa dijetarëve të usulit, e prej tyre dhahirijtë.....	4
E dyta: Disa dijetarë tjerë të usulit, të cilët e deklarojnë të kundërtën e mendimit të parë.....	5
E treta: Drejtimi i shumicës absolute të dijetarëve të usulit, e në mesin e tyre Shafiijtë dhe disa Hanefijë.....	6
Drejtimi i katërt: Mendimi të cilin e favorizojnë Hanefijët.	6
<i>Programi i arsyetimit në Kur'an dhe sunet.....</i>	<i>10</i>
<i>Deklarim për disa përjashtime nga ligjet e përgjithshme</i>	<i>21</i>

